

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2020 / Vol. XXXIX / 2-3 / 59-73
Pregledni naučni rad
Priljeno: 11. novembra 2020. godine
Prihvaćeno: 30. decembra 2020. godine
DOI: 10.47152/ziksi2020234
UDK: 343.973-055.2

KRIMINALIZACIJA MARGINALIZOVANIH ŽENA*

Olivera Pavićević*

Kriminalizacija siromaštva žena se u radu analizira iz perspektive procesa feminizacije siromaštva i višestruke diskriminacije unutar i izvan normativne ženskosti. Marginalizacija siromašnih žena predstavlja utiranje puta ka njihovoj kriminalizaciji koja se u novoj neoliberalnoj penologiji ispoljava kao percepcija povećenog rizika od kriminala koji se pripisuje siromašnim, neobrazovanim, ne belim i socijalno isključenim ženama. Ukrštanje klasne, rodne i krivičnopravne nejednakosti otvara pitanja socijalne pravde i mogućnosti njenog dostizanja kada su u pitanju marginalizovane žene. Kritička analiza društvene prakse koja pogoduje kriminalizaciji marginalizovanih žena treba da pođe od dekonstrukcije neoliberalnih diskursa i socijalne dekontekstualizacije kojoj oni teže. U tom smislu, otvorene i skrivene prakse diskriminacije, deprofesionalizacije, dehumanizacije, stigmatizacije, isključivanja i konačno kriminalizacije marginalizovanih žena treba otkrivati u činjenicama sumorne stvarnosti u kojoj te žene žive, pre, za vreme i nakon ulaska u kriminal ili njegovog sankcionisanja.

KLJUČNE REČI: marginalizacija / kriminalizacija / žene / kriminal / neoliberalizam

* Tekst je nastao kao rezultat rada na projektu „Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije“ (broj 47011) finansiran od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

* Naučni saradnik u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd. E-mail: oliverapavicevic4@gmail.com

1. FEMINIZACIJA SIROMAŠTVA

Kriminalizacija siromaštva, generalno, zahteva sveobuhvatnu analizu i posvećenost pitanjima socijalne nepravde, kao i različitim vidovima ugnjetavanja koji uključuju rodne, rasne, klasne, seksualne i druge nejednakosti. Povezivanje siromaštva i kršenja zakona nije nikako nova teza u kriminologiji. Na osnovu ukrštanja ekonomskih i rodnih odrednica nejednakosti osamdesetih godina prošlog veka, uspostavljena je teza o „feminizaciji siromaštva“ (Pearce, 1978). Feminizacija siromaštva, i pored različitih vidova ograničenja i neusklađenosti koje postoje u dostupnim podacima (UN, 2015), dokumentovana je izveštajima koji pokazuju da gotovo u svim društvima žene imaju veće stope siromaštva od muškaraca (Casper i sar., 1994). U populaciji od 1.5 milijarde ljudi koji žive sa 1 dolarom ili još manje dnevno, većina su žene i deca. Dajana Pirs je pokazala da su u SAD dve trećine siromašnih starijih od 16 godina bile žene (Pearce, 1978). Iako je ukupna stopa siromaštva od tada smanjena (McLanahan i sar., 1989) i žene ostvarile značajno poboljšanje u visini plata i učešća radne snage (Gaddis, Klasen, 2014), žene i deca su i dalje u većoj verovatnoći od muškaraca da žive ispod granice siromaštva (World Bank, 2018, prema: MacKenzie, 2019).

Siromaštvo se pojavljuje kao zajednički faktor koji stoji iza mnogih slučajeva zatvaranja žena, a biti siromašan i biti žena stvara dvostruki teret (Solomon, 2005: 7). Poređenje rodnih razlika u globalnom i nacionalnom siromaštvu (Munoz Boudet i sar., 2018) ukazalo je na to da deca, posebno devojčice, čine 44% pojedinaca koji žive u ekstremnom siromaštvu, a rodni jaz nastavlja sa povećavanjem sa godinama (MacKenzie, 2019). Do 25 i 34 godine 120 žena živi u siromašnim domaćinstvima na svakih 100 muškaraca iste starosti (World Bank, 2018). Ovaj jaz se ponovo javlja u starijim godinama podvlačeći značaj demografskih podataka u analizi feminizacije siromaštva (Istraživanje o položaju starijih žena u Srbiji, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, 2019). Procesi koji stoje iza feminizacije siromaštva su politički i kulturološki povezani i ne mogu se razumeti odvojeno od specifičnih demografskih i socijalnih lokacija žena širom sveta (MacKenzie, 2019).

Srbija pripada zemljama sa visokim stepenom rodne neravnopravnosti na tržištu rada, kada se podaci porede sa stanjem u zemljama u okruženju, a posebno sa zemljama Evropske unije. Prema sumarnim istraživanjima o rodnoj nejednakosti iz 2009. godine, žene u Srbiji su, slično kao i žene u drugim postsocijalističkim zemljama, gubitnice u tranziciji, a posebno ako su starije, nisko obrazovane, žive u seoskim područjima ili pripadaju marginalnim grupama. Statistički podaci, i relevantna istraživanja govore o njihovom nepovoljnom socijalnom i ekonomskom položaju u Srbiji, odnosno o visokom udelu žena bez redovnih ličnih prihoda i nižim zaradama onih koje su zaposlene (Žene i muškarci u Republici Srbiji, 2014). Žene duže čekaju na posao, žensku populaciju karakteriše izraženiji stepen nezaposlenosti, niska stopa aktivnosti, veći rizik od siromaštva, a podaci svedoče o posebno ugroženim kategorijama žena, kao što su žene koje žive na selu, samohrane majke, domaćice, Romkinje, izbeglice, neobrazovane i nezaposlene žene, bolesne, sa invaliditetom i žene žrtve nasilja (Kolin, 2009; Babović, Ginić, Vuković, 2010; Čeriman, Pavić Zentner, 2016; Babović, Cvejić, Stefanović, 2017).

2. KRIMINALIZACIJA ŽENSKOG SIROMAŠTVA

Teške socio-ekonomske okolnosti i smanjene mogućnosti za prevazilaženje tih okolnosti čine jedan od četiri faktora (stambeni problemi, zavisnost od droga ili alkohola, želja za uzbuđenjem i siromaštvo) koji su identifikovani kao konstitutivne prekretnice u okretanju kriminalu i kriminalnoj karijeri prestupnica (Carlen, 1988). Siromaštvo se pokazalo kao podsticajni faktor za ulazak u kriminal, što posebno važi za žene koje su pretežno učinioci nenasilnih krivičnih dela i koje, prema istraživanju američkog Vera instituta, u trenutku hapšenja u 60% slučajeva nisu imale redovna primanja (Swavola, Riley, Subramanian, 2016). Takođe, siromaštvo je dvostruko povezano sa nasiljem, materijalna deprivacija povećava šanse od svih oblika porodičnog nasilja nad ženama (ekonomskog, psihičkog, fizičkog i seksualnog) (Babović, Ginić, Vuković, 2010). Sa druge strane, žene izložene nasilju u porodici i pre svega partnerskom nasilju, pod većim su rizicima od siromaštva i socijalne isključenosti, jer imaju ograničen pristup novcu u domaćinstvu, izložene su uskraćivanju novca za lične potrebe ili zabrani da se zaposle. U Centralnoj Srbiji je 2010. godine 11% žena bilo izloženo ovim oblicima zlostavljanja u godini koja je prethodila istraživanju, dok je 16% imalo ovakva iskustva od navršenih 15 godina (Babović, Ginić, Vuković, 2010).

Nasilje nad ženama, njegovi uzroci i posledice imaju snažnu korelaciju sa kriminalitetom žena. Prethodno iskustvo nasilja i zlostavljanja, prinuda na zločin od strane nasilnika ili osobe od uticaja, abortus u zemljama u kojima je nezakonit ili legalan samo pod ograničenim okolnostima, kažnjavanje “moralnih” prestupa kao što je preljuba, smeštanje u zatvor da bi se izbeglo nasilje (zaštitni pritvor), dugi periodi predkrivičnog procesa, imigracija/pritvor izbeglica i trgovina ljudima, sve su to posebni faktori koji podstiču ili direktno uvode žene u kriminalne aktivnosti (Manjoo, 2013).

Višestruki nivoi diskriminacije čine žene posebno ranjivim, a siromaštvo i nezaposlenost čine i uzrok i posledicu marginalizacije. Tržište rada i sfera zapošljavanja izazivaju različite rodne efekte jer izražavaju različito polazište koje žene imaju u rodnoj konstrukciji društvenog identiteta (Walker, 2012). Međutim, takozvana “jedinствена pripadnost” u kojoj se osoba identitetski određuje pripadnošću jednom kolektivitetu (Sen, 2006) ne odražava stvarnost društvenog, kao ni rodnog identiteta. Razumevanje preklapajuće prirode i fluidnosti društvenih grupa kao prepoznavanje važnosti “razlika unutar razlika” (Harrison, Davis, 2001) čini rod društvenim odnosom koji stvara diskurse o muškosti i ženskosti. Kao takav, on kreira mogućnosti ili otežavajuće okolnosti za različite grupe žena i muškaraca (u zavisnosti od toga kako se uklapaju, ne uklapaju ili aktivno protivureče tim normama) (Walker, i sar., 2012). Ženski identitet nije monolitan i neizdiferenciran pojam koji stoji nasuprot drugim grupnim identitetima, već je dinamična interakcija između individualnog doživljaja sebe i grupnih, društvenih dominantnih i marginalnih identitetskih formacija.

Ekonomski položaj i siromaštvo žena balansiraju između različitih rodnih uloga uključujući reprodukciju, proizvodnju i angažman na nivou zajednice koji zamagljuje granice između privatnog i javnog. One su u situaciji povećane tenzije između “uspešne socijalne reprodukcije (adekvatna visina zarada, dovoljni prihodi i nizak stepen nezaposlenosti) i profitabilnosti ekonomskih aktivnosti (niske zarade, nizak nivo socijalnih naknada i visoka stopa nezaposlenosti)” (Perišić, Vidojević, 2018: 211). Izloženost tržišnom pritisku u okolnostima visokog stepena rodne konvergencije smanjuje mogućnost održavanja tradicionalnih patrijahalnih rodnih odnosa. Međutim, detradicionalizacija rodnih odnosa nije umanjila diskriminatorske prakse prema ženama, kao deo “skrivenih povreda neoliberalizma” (Bridger, Kay, 1996). Ekonomske nevolje žena normalizuju prakse koje se granice ili ulaze u sferu kriminalnih aktivnosti. Obim ovog rada ne može obuhvatiti višestruke, raznorodne oblike ovih praksi koje su heterogene u meri u kojoj se razlikuju ekonomske, kulturne i socijalne karakteristike različitih društava i društvenih zajednica. Rad je usmeren na razmatranje specifičnosti ženskog kriminaliteta koji je povezan sa višestrukom depriviranošću i višestrukom diskriminacijom – pre svega rodnom i ekonomskom, pri čemu se polazi od teze da siromaštvo, socijalna isključenost i marginalizacija žena često vode u njihovu privremenu ili trajnu kriminalizaciju.

3. MARGINALIZOVANA ŽENA KAO KRIMINALIZOVANA ŽENA

Broj zatvorenih žena na globalnom nivou raste brže nego muška zatvorska populacija (zatvorska populacija je porasla približno za 21% od 2000. do 2016. godine, a broj zatvorenih žena i devojaka je porastao za 53% u istom periodu (Walmsley, 2017). Takav dramatičan porast nameće različita pitanja, a uticaj socijalno-ekonomskih faktora je neosporno jedan od njih. Povećana stopa kriminaliteta žena se, prema nekim tumačenjima, pripisuje njenoj povećanoj vidljivosti, gubitku skrivenog karaktera kao posledice povećane rodne ravnopravnosti, a sa druge strane se polazi od teze da je reč o stvarnom porastu broja žena koje učestvuju u kriminalitetu. Reč je i o promeni percepcije kriminaliteta kao “muške stvari” u kojoj žene imaju marginalno ili incidentno učešće (Kron, Pavićević, 2013).

Treba reći, da je izbor “kriminalnog puta” uglavnom određen ograničenim mogućnostima izbora (Nuytiens, Christianes, 2012). U tom smislu, treba postaviti istraživačko pitanje da li su ilegalne aktivnosti ekonomski marginalizovanih žena sredstvo koje one koriste kao način da se oslobode ugnjetavanja i siromaštva? Kanadsko istraživanje bazirano na ovom istraživačkom zadatku, podržava tezu da je marginalizovana žena nije negativac zastrašujući za društvo, već je to uglavnom siromašna, neobrazovana, nekvalifikovana majka koja čini sitne imovinske delikte (Shubert, 2003). Kriminalizacija marginalizovanih žena podrazumeva višestruku diskriminaciju koja je čini različitom u odnosu na homogenu kategoriju ženskosti koja je inherentno zasnovana na standardima bele srednje klase. Ona je potlačena na različite načine, preko pola, rase, etničke pripadnosti, siromaštva, nedostatka obrazovanja, kao majka i najčešće kao žrtva nasilja. Ova ugnjetavanja su povezana i vode jedno ka drugom. Marginalizacija i strukturno ugnjetavanje čine socijalni okvir

u koji se ove žene mogu smestiti. Marginalizacija žena, u velikoj meri, određuje put u njihovu kriminalizaciju jer se trauma, nasilje i porodična disfunkcionalnost tretiraju kao “normalno” stanje u kome one funkcionišu. Gubljenje ličnog identiteta, tačnije njegova zamena marginalizovanim i stigmatizovanim identitetom koji se doživljava kao izvor kriminalnog ponašanja, načina života i životnih izbora dovodi do izostanka stvarne društvene podrške, kako u zatvoru, tako i nakon njega. Marginalizovane žene su siromašne, pripadaju kategoriji “najsromašnijih od siromašnih”, njima je potrebna pomoć u različitim i najosnovnijim potrebama, kao što su sklonište, hrana, identifikacija i prevoz (Nelud, 2015). Međutim, ovaj opis ne podrazumeva tumačenja u kojima se žene svode na pasivne žrtve životnih okolnosti koje su ih “prisilile na zločin” (Richie, 1996, prema: Nuytiens, Christianes, 2012: 17). Takođe, nije reč o pokušaju da se jedna kompleksna pojava kao što je porast žena u krivično-pravnom sistemu objasni jednim faktorom ili jednom teorijom. To pre govori, da su izbori marginalizovanih žena posledica sadejstva “podrazumevajućih” ranjivosti koje se na širem društvenom nivou, u manjoj meri doživljavaju kao egzistencijalna drama, a u znatno većoj kao, gotovo, svojevolsni izbor ili sklonost ka kriminalizovanom životnom stilu. Odnos između kriminala i siromaštva je složen. Nizak ekonomski status i povećana kriminalizacija žena sugerise odnos povratne sprege, gde ove dve sile, siromaštvo i kriminal, podstiču jedno drugo (Shubert, 2003).

Akumulacija ranjivosti koja je prepoznatljiva u životnim istorijama marginalizovanih žena dovela je do teze o žrtvi / prestupnici (Comack, 2006). Pretrojano nasilje i trauma vode u proces samoobezvređivanja, čine marginalizovanu ženu podložnom eksploataciji, kriminalnom načinu života i odustajanju od sebe. Međutim, iako se viktimizacija prepoznaje kao snažna komponenta “žene u nevolji” (Comack, Brickey, 2007), strukturni položaj marginalizovane žene i konceptualizacija kriminalizovane žene čine da njena krivična dela izgledaju kao “prirodno” prepuštanje oskudnim i problematičnim životnim opcijama. Aspekt socijalne nejednakosti koji opisuje određenu grupu žena (veoma mlade, ne bele, siromašne) ukazuje na, ne toliko otvoren, ali sistematični problem suptilne i složene diskriminacije između različitih grupa žena (Worrall, 1998). Takvi vidovi diskriminacije su utkani u koncept kriminalizacije u čijoj osnovi je identifikovanje “podesnih” prestupnica (npr. etnički marginalizovane žene). Mnogi pristupi ženskom kriminalitetu zanemaruju činjenicu da rasa i klasa značajno utiču na ženska iskustva u kući, na tržištu rada i krivično-pravnom sistemu. Nedovoljna preciznost u prepoznavanju i rešavanju “razlika” koje se očituju u rodnoj diskriminaciji žena onemogućava identifikovanje drugih faktora koji se odnose na ženski socijalni identitet. Njih čine, klasa, rasa, etnička pripadnost, religija, nacionalno poreklo i svaka od ovih razlika određuje složenost i težinu diskriminacije kojoj će određena grupa žena biti izložena. Višestrukost faktora stvara višestrukost ranjivosti i razlike unutar roda. Žrtve višestrukih oblika diskriminacije – složene diskriminacije mogu imati značajno teže ishode, kao i otežane mogućnosti u ostvarivanju društvene podrške i pomoći. Sagledavanje strukturnih faktora diskriminacije kroz povezanost različitih sistema nejednakosti ukazuje da se rodne relacije ne odvijaju u vakuumu, već u socijalnom prostoru u kome su muškarci i žene situirani u skladu sa međusobnim razlikama (rasa, klasa, pol, ekonomski položaj) (Baca Zinn, Thornton Dill, 1996). Obrasci povezivanja različitih faktora diskriminacije se odvijaju kroz preseke uspostavljenih hijerarhija

stvarajući “matricu dominacije” (Collins, 2000). Različite matrice dominacije se presecaju uspostavljajući određeni status u široj društvenoj strukturi – određenu društvenu lokaciju (Andersen, Collins, 2004). Interseksijski pristup prepoznaje da su rasa, klasa, pol, seksualnost i druge lokacije nejednakosti dinamični, istorijski utemeljeni, društveno izgrađeni odnosi moći koji istovremeno funkcionišu i na mikrostrukturnom i na makrostrukturnom nivou (Andersen, Collins, 2004).

Govoriti uopšteno o ženama je opravdano samo ako se stalno imaju u vidu one grupe žena koje se zbog nekih specifičnih društvenih situacija nalaze u pozicijama dvostruke ili višestruke diskriminisanosti. Prakse kriminalizacije uključuju stigmatizaciju, nadzor i regulaciju siromašnih, pretpostavku o latentnom kriminalitetu siromašnih i ukrštanje sistema socijalne zaštite sa sistemom krivičnog pravosuđa (Gustafson, 2009). Ovakve prakse nisu zaokupljene rešavanjem društvenih slabosti, već smanjenjem rizika koji su povezani sa njima. Rezultat ovih praksi i politika je porast krivičnih evidencija i plaćanja krivičnih kazni u populaciji najsiromašnijih. Kao takvi, oni dovode do premeštanja socijalnih konflikata i tenzija na teren kriminala. Shodno tome, važno je razumeti da okolnosti siromaštva, niskog stepena obrazovanja i smanjenih životnih šansi žene vode u veći rizik uključivanja u kriminalne aktivnosti. Međutim, socijalna i krivično-pravna percepcija, posebno u neoliberalnoj novoj penologiji, siromaštvu pripisuje povećan rizik za kriminal, pa se diskriminatorna ukrštanja odvijaju na relaciji rod, klasa, etnička ili rasna pripadnost i pravosuđe. Rasni i rodni odnosi na važne načine struktuiraju krivično pravo i pravosudni sistem (Baca Zinn, Thornton Dill, 1996: 327). Društvena klasa utiče na kontakt odraslih žena sa sistemom, ostavljajući marginalizovane žene u neposrednoj blizini nasilja, droge, kriminala i viktimizacije (van Wormer, Bartollas, 2000). Marginalizovane žene pretežno vrše imovinske prekršaje koji služe poboljšanju njihovog finansijskog stanja. Učešće žena u imovinskim prekršajima je u skladu sa njihovom tradicionalnom ulogom potrošača, ali sve više polukvalifikovanih, samohranih majki opterećenih stresovima izazvanim siromaštvom biva optužen za krađu, falsifikovanje i prevare u sferi socijalne zaštite (Report on the Literacy Needs of Women in Conflict with the Law, 1980, prema: Shubert, 2003). Ženski kriminalitet, kao pretežno sitni imovinski kriminalitet, predstavlja odgovor na siromaštvo i ekonomsku nesigurnost (Simon, Landis, 1991). Siromašne žene imaju potrebu za obrazovanjem i obukom koji im mogu obezbediti smislen i bolje plaćeni posao. Žene sa nižim obrazovanjem, posebno one koje su napustile srednju školu, ostaju u domenu niskih, i sve nižih zarada, a nivo učešća na tržištu rada raste mnogo sporijim tempom nego što je to slučaj sa visokoobrazovanim ženama (Adelberg, Currie, 1993). U tom smislu, emancipacija i jednakost za koje je potrebno samo više truda predstavlja mit o jednakim mogućnostima. Ekonomska zavisnost od muškog hranitelja ili države postaje potreba, a ne izbor (Harman, 1992). Povećano učešće žena na tržištu rada nije rezultiralo dobitkom za sve žene, većina zaposlenih žena ostaje i dalje na slabo plaćenim poslovima sa niskim statusima (Hagan, 1990). Nesigurni, slabo plaćeni poslovi, porodične obaveze, pre svega, one povezane sa majčinstvom, čine da žene imaju manje kontrole nad svojim životom. Siromašne, neobrazovane, nekvalifikovane i privremeno zaposlene žene predstavljaju najzastupljeniji deo populacije u kaznenim institucijama (Shubert, 2003).

4. KRIMINALIZACIJA MARGINALIZOVANIH ŽENA U SRBIJI

Najveći deo kriminaliteta žena u Srbiji vrše neobrazovane žene koje su se nalazile u odnosu zavisnosti prema drugima i koje pokret za emancipaciju žena nije ni dotakao (Nikolić-Ristanović, 1995). Ignorisanje socijalnih i psiholoških deprivacija koje su često u osnovi ženskog prestupa uključuju visoku stopu dugotrajne izloženosti kumulativnoj traumi; fizičku i seksualnu viktimizaciju; neležene mentalne bolesti; upotrebu supstanci kao način za prevazilaženje teškoća i druge bihejvioralne izbore koji nastaju paralelno sa ukupnim ekonomskim disparitetima (Bloom, Covington, 2008).

Realnost zatvora za žene dovršava proces kriminalizacije marginalizovanih žena. Po izlasku iz zatvora, žene sa nekoliko razreda osnovne škole, bez ikakve kvalifikacije, koja je uz to i samohrana majka dvoje dece (profil tipične osuđenice u Srbiji koja je u zatvor dospela zbog izvršene krađe) (Nikolić-Ristanović, 1995), po pravilu, ostaje u domenu sive zone, između zakonitog i nezakonitog, jer su pretpostavke za poboljšanje njenog materijalnog i društvenog statusa svedene na minimum. Kontinuitet življenja između kriminala i stradanja (viktimizacije) ne mogu da izmene oskudne socijalne pomoći i podrške, te se one vrlo lako regrutuju za dalje učešće u kriminalnim aktivnostima. Ishod dalje izolacije marginalizacije i diskriminacije podržan je socio-kulturnim stavovima o ženama osuđenicama, tako da su za izlazak iz zatvorenog kruga potrebni društvena podrška i programi namenjeni osnaživanju žena unutar i izvan zatvorske ustanove. Ono što posebno razlikuje osuđene žene od osuđenih muškaraca su faktori vezani za fizičko, seksualno i psihološko nasilje, uključujući nasilje u porodici, specifične potrebe za zdravstvenom zaštitom, odgovornost za brigu o deci/ili porodicama, te verovatnoća viktimizacije nakon otpusta iz zatvora i napuštanje od strane porodice i srodnika (Petrović, Jovanić, 2019: 70).

Društvena marginalizacija, pravna i faktička diskriminacija i nedostatak resursa, povećavaju rizik od neobrazovanosti, nezaposlenosti i siromaštva uzrokujući pojavu višestruko diskriminiranih i marginalizovanih grupa žena u Srbiji. Podaci pokazuju da u odnosu na žensku populaciju, postoji značajan procenat razlike u nezaposlenosti žena iz ovih grupa (npr. u odnosu na prosek nezaposlenosti žena, žene izbeglice su za 15% više nezaposlene, raseljena lica za 32%, a Romkinje 39%) (Mršević, 2011: 129). Broj žena u zatvoru u Republici Srbiji varira, ali okvirno se kreće od 50 do 250 (Ilijić, 2012). Ono što je karakteristično je da su žene u znatno manjem procentu recidivirale, u poređu sa muškarcima (28,9% žene u odnosu na 56,8% muškaraca). U pogledu strukture krivičnih dela, najveći procenat čine osuđenice koje su počinile imovinska krivična dela, 27%, dok je 18,8% počinilo krivična dela u vezi sa drogom. Analiza ženske zatvorske populacije, pokazuje da je veliki procenat žena žrtvi porodičnog nasilja, i one su po pravilu, počinile teška krivična dela ubistva bračnih / vanbračnih partnera i osuđene na dugogodišnje zatvorske kazne, što kaznenu politiku naše zemlje svrstava u red neadekvatnih (Ilijić, Pavićević, 2019). Istraživanja ženske zatvorske populacije u Srbiji pokazuju da zatvorenice karakteriše nizak obrazovni status. U pogledu obrazovne strukture, dobijeni podaci pokazuju da su, od ukupno 115 osuđenica, 42 (36,5%) imale

završenu srednju školu ili zanat, a 31 (27,0%) završenu osnovnu školu. U uzorku je bilo i žena koje su prekinule pohađanje škole pre navršenih osam razreda osnovne škole – njih 15 (13,0%), a 8 žena (7,0%) nije uopšte pohađalo školu. S druge strane, 10 žena (8,7%) iz uzorka ima fakultetsku diplomu, a 9 (7,8%) ima završenu višu ili visoku školu (Čopić, Šaćiri, 2012: 28). Više od polovine osuđenica su domaćice (34 ili 66,7%) (Nikolić-Ristanović, 1995).

Razumevanje konteksta posttranzicionih društva, iz perspektive svakodnevnog života žene upućuje na razumevanje lokalne rekonstrukcije globalnih procesa koji podupiru raspodelu plaćenog i neplaćenog rada u kojoj su žene smeštene u sferu niskih plata i niskih statusa (Kron, Pavićević, 2015). Reforme, su imale šansu da uspostave pozitivne trendove koji bi vodili ka većoj jednakosti, ali potencijali otvorenog društva nisu iskorišćeni. Preovladali su negativni aspekti eliminisanja veze između žena i države kakva je postojala u socijalizmu, a to znači smanjivanje širokog spektra društvenih usluga i servisa kakvi su postojali - kolaps sistema društvene zaštite. Privatizovan kapital je koncentrisan u rukama muškaraca, a masovni ulazak žena u neformalu ekonomiju je povezan sa njihovom despicijalizacijom i deprofesionalizacijom. Uspostavljene su nove nejednakosti i hijerarhije u kojima umesto intezivne emancipacije žene dobijaju pojačanu marginalizaciju. Život žene je postao rizičan sa naglaskom na nesigurnosti u svakodnevnoj borbi za opstanak, jer ženama više niko garantuje ličnu i finansijsku sigurnost. Realnost marginalizacije ispunjena je različitim vidovima nejednakosti i ograničenja.

5. NEOLIBERALNA DEKONTEKSTUALIZACIJA KRIMINALIZOVANIH ŽENA

Kontekstualizacija kriminalnog ponašanja žena podrazumeva uvažavanje specifičnih društveno-ekonomskih okolnosti, siromaštva, nejednakih mogućnosti, isključenosti iz formalnih društvenih mreža i uključenosti u neformalne društvene mreže (gangovi i neformalna crna i siva ekonomija). Takođe, obimna feministička literatura ukazuje da krivično-pravni sistem već dugo reaguje na žene na osnovu društvenih normi u koje su utkani patrijalni konstrukti roda, rase i klase (Faith, 1993; Minaker, 2014; Sangster, 2001). Međutim, ono što je karakteristično za neoliberalno upravljanje jeste dekontekstualizacija kriminalizovanih žena - dosledno ignorisanje društvene, pa čak i rodne nejednakosti, ali ne pobijanjem, već priznavanjem njihovog postojanja. Strategija neoliberalizma “rešava problem” upostavljanjem diskurzivnih praksi koje pomeraju fokus sa klasnih, rodnih i drugih nejednakosti koncipiranjem figure aktivnog, odgovornog, samoupravljačkog aktera / akterke i njihove sposobnosti da donose dobre odluke i prave izbore (Rose, Miller, 1992). U pogledu kriminalizovanih žena, ovo je značajan pomak u odnosu na ranije maternalističke i feminističke ideje koje su se zasnivale na državnoj odgovornosti da rehabilituju i podržavaju žene. Prestupnice se sada pojavljuju kao neko ko upravlja sobom, minimizira i upravlja svojim potrebama i rizikom koji predstavlja za javnost i sebe samu (Hannah-Moffat, 2001). Reč je o radikalno-individualističkom premeštanju odgovornosti na lični plan koji zahteva od individue prevazilaženje štete izazvane

rizicima nestabilnog, neizvesnog i inicijalno nejednakog ekonomskog i društvenog okruženja (Pavićević, Bulatović, 2018). Označavanje individue kao nosioca odgovornosti i traženje rešenja za (nepredvidivi kaos) je fokusiran na samogenerišuće kontekste i sposobnosti, a ne na kolektivne poretke na koje pojedinci imaju ograničen ili nikakav uticaj (Hall, Lamont, 2013).

Neoliberalni diskurs traži razrešenje uticaja kulture nesigurnosti na pojedince i društvene grupe u automatskom sagledavanju pojedinih grupa kao ranjivih i ugroženih (žene, adolescenti, imigranti, ljudi sa invaliditetom itd.). Njihova ranjivost dobija različiti tretman u neoliberalnom diskursu osnaživanja i otpornosti, pri čemu se, identitetska politika ne prevazilazi već se dereguliše prema strateškim zahtevima tržišta i ispoljava u politikama koje diferenciraju otporne i neotporne. Ispravno je oceniti polazišta i ishode identitetskih politika u neoliberalnom diskursu otpornosti kao marginalizaciju neotpornih (Pavićević, Bulatović, 2018: 131). Međutim, deregulisani faktori tržišta deluju u svim varijablama, jer otpornost nema koristi od starih binarnih podela, više ne postoji jasna linija razgraničenja, već se pozicije potlačenosti i privilegija raspoređuju u skladu sa tom deregulisanošću.

Neoliberalizam je kao način upravljanja složeniji od samo ekonomskog ili političkog projekta jer neoliberalno upravljanje reguliše razmišljanje, delovanje i ponašanje građana/ki, prebacujući socijalne obaveze države na porodice, škole, dobrovoljna udruženja i, konačno, subjekte koji dobijaju aktivnu ulogu u upravljanju. (Rose, Miller, 1992; Rose, 1996). Kao rezultat takvog upravljanja, smanjena je javna sfera, a regulisanje se odvija preko odgovornih, samoupravljujućih i autonomnih agenata i zajednica. Ova odgovornost je trajni proces kojim “subjekt prvo mora biti oblikovan, vođen i moduliran u čoveka sposobnog za odgovornost (Dean, 1999: 165). Neoliberalna vladavina “sa daljine” (Rose, 1996; Rose, Miller, 1992) karakteriše i upravljanje i regulisanje kriminala. Garland identifikuje vladavinu na daljinu kroz strategiju odgovornosti koja uključuje “centralnu vlast koja nastoji da deluje na kriminal, ne na direktan način, kroz državne agencije (policija, sudovi, zatvori, socijalni rad i dr.) već indirektnim delovanjem – zahtevom da se aktiviraju akcije nedržavnih agencija i organizacija (Garland, 1996).

Marginalizacija i kriminalizacija predstavljaju udružene procese koji regulišu neslaganje sa nametnutim pristajanjem, a povezani su sa strukturnim odnosima moći, autoriteta i legitimiteta, a posebno društvenim nejednakostima. One deluju kroz uspostavljanje determinišućih konteksta svakodnevnog života, socijalne interakcije i individualnih prilika (Scruton, 2007). Ne samo što postaju odgovorne i osumnjičene za višestruko nasilje koje trpe, potencijalne žrtve su odgovorne za sprečavanje sopstvene viktimizacije i marginalizacije. Kriminalizacija marginalizovanih žena dovodi do povlačenja granica između “autsajederki” i ostalih, kao završen proces “rada” diskriminatorskih mreža nasilnih moći. Društvena stvarnost u kojoj institucionalizovane strukture nejednakosti deluju na pojedince i grupe stavlja pojedince/jedinke u nejednake pozicije rizika. Neoliberalna dekontekstualizacija marginalizovanih žena zaobilazi društvene okolnosti njihove faktičke nemogućnosti da ličnom odgovornošću i samoregulacijom prevaziđu nejednaku raspodelu moći (rodnu, ekonomsku i druge), prevodeći ih na teren “privatne borbe” u kojoj pobeđuju samosvesne, aktivne (depasivizirane) i

samoosnažene žene. Ukoliko se takav scenario ne ostvari u stvarnom životu, marginalizacija je neminovni ishod za one koje se kvalifikuju kao “ljudski otpad” (James, 2013). Neoliberalno upravljanje dereguliše dejstvo i sadejstvo rasizma, roditeljstva, seksualizacije, telesne normalizacije, itd., tretirajući ih kao deregulisano tržište (Talpade-Mohanty, 2013). Lične materijalne okolnosti postaju centralno identitetsko mesto, a vezivanje rodnog statusa direktno ili indirektno za vidljive performanse roda neoliberalizam razobličuje i uokviruje, pa one deluju kao efekat ili ishod osnovnih životnih okolnosti. Zato se čini da status pojedinca deluje kao da je rezultat njenih ili njegovih individualnih izbora, istinske meritokratije u kojoj oni koji su vredni prevladavaju svoju štetu, a lenji i bolesni to odbijaju iako imaju potreban kapacitet (James, 2013). “Dobri” subjekti su u stanju da prevaziđu negativna iskustva i okolnosti i oni će “preživeti” i uspeti u svakoj situaciji, iako je ničim nisu izazvali jer su teške situacije zapravo izazvane skraćanjem plaćenog radnog vremena, smanjivanjem radnih mesta, zamrzavanjem i smanjivanjem plata, suočavanjem sa starosnim dobom u situaciji izgubljenih penzijskih fondova. Ovakva argumentacija upućuje na zaključak da je marginalizacija rezultat neotpornosti (Pavićević, Bulatović, 2018).

Novi beli multirasni i multikulturalni supermačistički patrijarhat ne zanima toliko ko je neko ili šta mu se događa, već da li taj ljudski kapital, pa makar i kroz štetu i traumu, može da se stavi u funkciju generisanja profita (James, 2013). Novi materijalni i ideološki uslovi deregulisano tržišta istovremeno deregulišu i identitetske formacije i njihovu vezu sa biološkim ili grupnim pripadnostima. Međutim, u centru ostaju heteropatrijarhat, kapitalizam, eurocentrizam, a sve su manji materijalni i ideološki kompromisi sa onima koji nisu u društvenom centru (buržoazija, sposobna i rođena u adekvatnom identitetu).

ZAKLJUČAK

U zaključnom razmatranju ćemo se osvrnuti na značaj Milsove „sociološke imaginacije“ kao blistav napad na „inhibicije, nejasnoće i trivijalnosti“ uobičajenih društveno-naučnih istraživanja (Mills, 1959: 20, prema: Scraton, 2007: 6). Milsova analiza je razotkrila službeno i uslužno udruživanje akademskog znanja sa državnim institucijama i gigantskim korporacijama. (Scraton, 2007: 6-7). Društvene nauke su mapiranjem socijalnih, ekonomskih i krivičnihopravnih intervencija suzbijale socijalni i politički sukob jer je identifikovanje i prilagođavanje programa socijalne zaštite potrebama marginalizovanih i siromašnih u stvarnosti bilo upravljanje izazvanim posledicama u zajednicama slomljenim ekonomskim iskoršćavanjem, endemskom nezaposlenošću, neodgovarajućim stanovanjem i hroničnim problemima sa zdravljem (*Ibid.*). Kritička društvena misao mora da proдре do relevantnih pitanja, da dekonstruiše vladajuće ideološke diskurse i sačuva kritički potencijal. To je posebno izazovan zadatak u vremenu složene, kontradiktorne i diskurzivne prakse neoliberalizma koja prerađuje posledice povećanih ekonomskih i socijalnih nejednakosti kroz diskurse otpornosti i veštine preživljavanja. Preživljavanje postaje poželjna veština, a oni koji je ne poseduju ostaju na društvenoj margini koja konačno biva kriminalizovana, dehumanizovana i odbačena. U tom smislu, kriminalizacija

marginalizovanih žena možda predstavlja najkarakterističniji primer delovanja neoliberalnih isprepletenih i često kontradiktornih diskursa u kojima se socijalno najnemoćnije i sveobuhvatno defavorizovane društvene grupe, poput marginalizovanih žena, pojavljuju kao vinovnice sopstvenih nesreća i kao jedine koje su odgovorne za njeno razrešenje.

REFERENCE

- (1) Adelberg, E., & Currie, C. (eds.) (1993) *In conflict with the Law; Women and the Canadian Justice System*. Vancouver: Press Gang Publishers.
- (2) Andersen, M., & Collins, P. H. (2004) *Race, class, and gender*. Belmont, CA: Wadsworth.
- (3) Babović, M., Cvejić, S., & Stefanović, S. (2017) *Oprez, siromaštvo! – Praćenje siromaštva u okviru razvojne agende UN do 2030. Godine*. Beograd: SeConS grupa za razvojnu inicijativu
- (4) Babović, M., Ginić, K., & Vuković, O. (2010) *Mapiranje porodičnog nasilja prema ženama u Centralnoj Srbiji*. Beograd: Ministarstvo rada i socijalne politike – Uprava za rodnu ravnopravnost – Projekat Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja.
- (5) Baca Zinn, M., & Thornton Dill, B. (1996) Theorizing difference from multiracial feminism. *Feminist Studies*, 22(2): 321-331 <https://doi.org/10.2307/3178416>
- (6) Bloom, B., & Covington, S. (2008) Addressing the mental health needs of women offenders. In: R. Gido & L. Dalley (Eds.). *Women's mental health issues across the criminal justice system*. Columbus, OH: Prentice Hall.
- (7) Bridger, S. Kay, R., & Pinnick, K. (1996) *No More Heroines?* London: Routledge.
- (8) Carlen, P. (1988) *Women, Crime and Poverty*. Milton Keynes: Open University Press.
- (9) Casper, L. M, McLanahan, S. S, & Garfinkel, I. (1994) The gender poverty gap: what we can learn from other countries. *American Sociology Review*, 59(4): 594–605 <https://doi.org/10.2307/2095933>
- (10) Čeriman, J., & Pavić Zentner, V. (2016) Metodološki okvir istraživanja u: Milutinović Bojanić, S., Čeriman, J., & Pavić Zentner (ur.) *Siromaštvo, ruralnost, rod: Istraživanje funkcionisanja socijalne zaštite u ruralnim oblastima Srbije*. Beograd: Centar za etiku, pravo i primenjenu filozofiju (CELAP) Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu (IFDT), str: 47-65.
- (11) Collins, P. H. (2000) *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. New York: Routledge
- (12) Comack, E. (2006) Making Connections: Class/race/gender intersections – Introduction. In: In Balfour, G. and Comack, E. (eds.), *Criminalizing women: Gender and (in)justice in neoliberal times*. Halifax, Nova Scotia: Fernwood Publishing. pp. 58-78
- (13) Comack, E., & Brickey, S. (2007) Constituting the Violence of Criminalized Women. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 49(1): 1-36. <https://doi.org/10.3138/5523-4873-1386-5453>
- (14) Čopić, S., & Sačiri, D. (2012) Žene u zatvoru u Srbiji: uslovi za život osuđenica u Kazneno-popravnom zavodu za žene u Požarevcu. *Temida*, 15(4):23-44. <https://doi.org/10.2298/TEM1204023C>
- (15) Dean, M. (1999) *Governmentality, Power and Rule in Modern Society*. London: Sage Publications
- (16) Faith, K. (1993) *Unruly Women: The Politics of Confinement and Resistance*. Vancouver: Press Gang Publishers.

- (17) Gaddis, I., & Klasen, S. (2014) Economic development, structural change, and women's labor force participation: a reexamination of the feminization. *Journal of Population Economics*, 27(3): 639–681. doi: <https://10.1007/s00148-013-0488-2>
- (18) Garland, D. (1996) The limits of the Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society. *British Journal of Criminology*, 36(4): 445-471. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a014105>
- (19) Gustafson, K. (2009) Criminal Law. The Criminalization of Poverty. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 99(3):643-716. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a014105>
- (20) Hagan, J. (1990) The Structuration of Gender and Deviance: A Power-Control Theory of Vulnerability to Crime and the Search for Deviant Role Exits. *The Canadian Review of Sociology and Anthropology*, 27(2): 137-156. <https://doi.org/10.1111/j.1755-618X.1990.tb00448.x>
- (21) Hall, P., & Lamont, M. (2013) *Social Resilience in the Neoliberal Era*. Cambridge:Cambridge University Press.
- (22) Hannah-Moffat, K. (2001) *Punishment in Disguise: Penal Governance and Federal Imprisonment of Women in Canada*. Toronto: U of T Press.
- (23) Harman, L. (1992) The Feminization of Poverty: An Old Problem with a New Name, Women in Poverty. *Canadian Woman Studies*, 12(4):6-9.
- (24) Harrison, M., & Davis, C. (2001) *Housing, Social Policy and Difference: Disability, Ethnicity, Gender and Housing*. Bristol: The Policy Press.
- (25) Ilijić, Lj. (2012) *Osuđeni i deprivacije: uticaj karakteristika ličnosti na intenzitet doživljavanja zatvorskih deprivacija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (26) Ilijić, Lj., & Pavićević, O. (2019) Žene u zatvoru U Srbiji: o antagonizmu između proklamovanog položaja i stvarnog stanja. U: Mirović, D. (Ur.) Zbornik radova: *Pravo u funkciji razvoja društva*. Kosovska Mitrovic: Pravni fakultet Univerziteta u Prištini. str: 137-157.
- (27) *Incarcerated Women and Girls, The Sentencing Project* (2018) Available on: <https://www.sentencingproject.org/wp-content/uploads/2016/02/Incarcerated-Women-and-Girls.pdf>, pristupljeno: 12.11.2020.
- (28) Janković, B. (2019) *Istraživanje o položaju starijih žena u Srbiji*. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, UN Women, dostupno na <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2019/08/Polozaj-starijih-zena-u-Srbiji-10.4.2019.-digitalna-verzija.pdf>, pristupljeno: 1.12.2020.
- (29) James, R. (2013) *Look, I Overcame!: Feminine Subjectivity Resilience & Multi-Racial White Supremacist Patriarchy. Its Her Factory*. www.its-herfactory.com/2013/03/look-i-overcame-feminine-subjectivity-resilience-multi-racial-white-supremacist-patriarchy/ pristupljeno: 20.3.2018.
- (30) Kolin, M. (ur.) (2009) *Rodne nejednakosti na tržištu rada u Srbiji i podsticaji evropskih integracija*. Beograd: Evropski pokret u Srbiji.
- (31) Kron, L., & Pavićević, O. (2013) *Smrt Lolite, rađanje Lilit: Ogled o adolescentskoj ženskoj seksualnosti*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. Beograd
- (32) MacKenzie, C. A. (2019) Feminization of Poverty: Causes and Implications. In: Leal Filho, W., Azul, A., Brandli, L., Özuyar, P., Wall, T. (Eds) *Gender Equality. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals*. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-70060-1_6-1
- (33) Manjoo, R. (2013) State Responsibility to act with Due Diligence in the Elimination of Violence against Women. *International Human Rights Law Review*, 2(2):240-265. <https://doi.org/10.1163/22131035-00202006>

- (34) McLanahan, S. S., Sorensen, A., & Watson, D. (1989) Sex differences in poverty, 1950–1980. *Signs*, 15(1):102–122.
- (35) Minaker, J. (2014) Sluts and Slags: The Censuring of the Erring Female. In: Balfour, G. & Comack, E. (eds.) *Criminalizing Women: Gender and (In)Justice in Neo-Liberal Times* Halifax: Fernwood Publishing. pp: 73-91.
- (36) Mršević, Z. (2011) *Ka demokratskom društvu: rodna ravnopravnost*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- (37) Munoz Boudet, A.M., P. Buitrago, B. Leroy De La Briere, D.L. Newhouse, E.C. Rubiano Matulevich, K. Scott & P. Suarez Becerra. (2018) *Gender differences in poverty and household composition through the life-cycle: a global perspective*. Policy Research Working Paper No. 8360. Washington, D.C.: World Bank Group.
- (38) Nelund, A. (2015). *Engendering alternative justice: criminalized women, alternative justice, and neoliberalism*. PhD thesis, Faculty of Graduate Studies, University of Manitoba, Canada. Dostupno na <http://hdl.handle.net/1993/31043>, prisupljeno 24.11.2020.
- (39) Nikolić-Ristanović, V. (1995) (Bez)smisao kazne zatvora ili ka feminističkoj analizi kazne. *Ženske studije*, 2(3):245- 258
- (40) Nuytiens, A., & Christianes, J. (2012) Put žena izvršiteljki krivičnih dela do zatvora u Belgiji. *Temida*, 15(4):7-23. <https://doi.org/10.2298/TEM1204007N>
- Pavićević, O., & Bulatović, A. (2018) Feminist criticism of the concept of resilience: Transformation of the subversive into the normative. *Sociologija*, 60(1): 127-141.
- (41) Pearce, D. (1978) The Feminization of Poverty: Women, Work, and Welfare. *Urban and Social Change Review*, 11(1):28-36
- (42) Perišić, N., & Vidojević, J. (2018) Feministička dekonstrukcija i rekonstrukcija države blagostavnija, U: Zaharijević, A., & Lončarević, K., *Feministička teorija je za sve: Zbornik radova sa konferencije “Neko je rekao feminizam? Feministička teorija u Srbiji danas”* str: 203-221.
- (43) Petrović, V., & Jovanić, G. (2019) Legalni i faktički aspekti zatvorske kazne prema ženama. Zbornik radova: *Pravo u funkciji razvoja društva*. Tom. II Pravni fakultet Univerziteta u Prištini. str: 69-91.
- (44) Rose, N. & Miller, P. (1992) Political Power Beyond the State: Problematics of Government. *The British Journal of Sociology*, 43(2): 173-205. <https://doi.org/10.2307/591464>
- (45) Rose, N. (1996) Governing "advanced" liberal democracies. In: Barry, A. Osborne, T. & Rose, N. (eds.) *Foucault and Political Reason: Liberalism, Neo-liberalism and Rationalities of Government*. Chicago: University of Chicago Press. pp: 37-64.
- (46) Sangster, J. (2001) *Regulating Girls and Women: Sexuality, Family, and the Law in Ontario, 1920-1960*. University of Toronto Press.
- (47) Scraton, P. (2007) *Power, Conflict and Criminalization*. London:Rutledge. <https://doi.org/10.4324/9780203935538>
- (48) Sen, A. (2006) *Identity and Violence: The Illusion of Destiny*. New York: Norton & Co.
- (49) Shubert, C. (2003) *Female Crime and Poverty: Stolen opportunities*. MAIS 701 Project, University of Athabasca.
- (50) Simon, R. & Landis, J. (1991) *The Crimes Women Commit: The punishments They Receive*. Toronto:Lexington Books.
- (51) Solomon, C. (2006). The Role of Women in economic transformation: Market women in Sierra Leone. *Conflict, Security & Development*, 6(3), 411-423. <http://hdl.handle.net/10454/4188>
- (52) Swavola, E., Riley, K. & Subramanian, R. (2016) *Overlooked: Women in Jail in Era of Reform*. New York, NY: Vera Institute of Justice.

- (53) Talpade-Mohanty, C. (2003) *Feminism without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Durham & London: Duke. University Press
- (54) United Nations (2015) *The world's women 2015: trends and statistics*. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, New York, Statistics Division. Sales No. E.15.XVII.8
- (55) Van Wormer, K., & Bartollas, C. (2000) *Women and the Criminal Justice System*. Boston: Allyn & Bacon.
- (56) Walker, C. (2012) Re-inventing themselves? Gender, employment and subjective well-being amongst working-class young Russians'. In: Salmenniemi, S. (eds.) *Rethinking Class in Russia*. London: Routledge. pp.207-226.
<https://doi.org/10.4324/9781315605982>
- (57) Walker, J, Apsan Frediani, A, & Trani, J. F. (2012) Gender, difference and urban change: implications for the promotion of well-being? *Environment and Urbanization*, 25(1):111-124 doi: <https://doi.org/10.1177/0956247812468996>
- (58) Walmsley, R. (2017) *World Female Imprisonment List: Women and Girls In Penal Institutions, Including Pre-Trial Detainees/Remand Prisoners*. International Centre for Prison Studies, King's College London, London. World Female Imprisonment List. Available on: <https://www.prisonstudies.org/news/world-female-imprisonment-list-fourth-edition>, pristupljeno:23.12.2020.
- (59) Boudet, A. M. M., Buitrago, P., de la Briere, B. L., Newhouse, D., Matulevich, E. R., Scott, K., & Suarez-Becerra, P. (2018) *Gender difference in poverty and household composition through the life-cycle: a global perspective*. Dostupno na: <http://documents.worldbank.org/curated/en/135731520343670750/pdf/WPS8360.pdf> .Pristupljeno:2.12.2020.
- (60) Worrall, A. (1998) Real Punishment for Real Criminals? Community Sentences and the Gendering of Punishment. In: Vagg, J. & Newburn, T. (eds.) *Emerging Themes in Criminology*. Selected papers from 1995 British Criminology Conference: Loughborough University.
- (61) Republički zavod za statistiku. (2014) *Žene i muškarci u Republici Srbiji*. Beograd: Republički zavod za statistiku, dostupno na <https://publikacije.stat.gov.rs/G2017/Pdf/G20176008.pdf>, pristupljeno:12.1.2021.

THE CRIMINALIZATION OF MARGINALIZED WOMEN

The criminalization of women's poverty is analyzed in this paper from the perspective of the process of feminization of poverty and multiple discrimination within and outside normative femininity. The marginalization of poor women paves the way for their criminalization, which in the new neoliberal penology manifests itself as a perception of the increased risk of crime attributed to poor, uneducated, non-white and socially excluded women. The intersection of class, gender and criminal inequality opens up questions of social justice and the possibilities of achieving it when it comes to marginalized women. A critical analysis of social practices conducive to the criminalization of marginalized women should proceed from the deconstruction of neoliberal discourses and the social decontextualization to which they aspire. In that sense, open and hidden practices of discrimination, deprofessionalization, dehumanization, stigmatization, exclusion and finally criminalization of marginalized women should be revealed in the facts of the gloomy reality in which these women live, before, during and after entering or sanctioning crime.

KEYWORDS: marginalization / criminalization / women / crime / neoliberalism

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2020 / Vol. XXXIX / 2-3 / 75-91
Pregledni naučni rad
Priljeno: 16. septembra 2020. godine
Prihvaćeno: 23. novembar 2020. godine
DOI: 10.47152/ziksi2020235
UDK: 346.511(497.11)
343.85:343.352(497.11)

NORMATIVNI OKVIR REPUBLIKE SRBIJE KOJIM JE REGULISANO PITANJE SUKOB A INTERESA – SA OSVRTOM NA PRAKSU AGENCIJE ZA SPREČAVANJE KORUPCIJE*

Aleksandar Stevanović*

U radu je razmotren fenomen sukoba interesa u svetlu načina na koji je on određen i regulisan u zakonodavstvu Republike Srbije, odnosno kroz analizu prakse Agencije za sprečavanje korupcije. Na početku je dat prikaz normativnog okvira, koji uređuje materiju sukoba interesa, dok su naročito razmotrene odredbe Ustava Republike Srbije koje regulišu sukob interesa, te Zakona o sprečavanju korupcije kao sistemskog zakona iz ove oblasti. Sledi, analiza relevantnih odredbi sa ciljem da se razmotre određene nejasnoće u čemu je korišćena i praksa Agencije za sprečavanje korupcije, imajući u vidu njenu „kreativnu ulogu“ naročito u konkretizaciji mnogobrojnih opštih i pravnih standarda koji su karakteristični za odnosnu materiju. U delu rada koji se odnosi na zaključna razmatranja učinjene su pojedine napomene proistekle iz prethodne analize relevantnog zakonodavstva i prakse Agencije, za koje autor rada veruje da mogu biti od koristi za poboljšanje normativnih kapaciteta i uopšte efikasnosti u nastojanjima da se sukob interesa kao izuzetno negativan društveni fenomen koji podriva fundamentalne postavke svakog demokratskog društva.

* Tekst je nastao kao rezultat rada na projektu „Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnost socijalne intervencije“ (broj 47011) finansiran od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

* Istraživač pripravnik u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd. E-mail: aleksandar.stevanovic@iksi.ac.rs.

*KLJUČNE REČI: sukob interesa / korupcija / demokratske
institucije / javna ovlašćenja/ Agencija za sprečavanje korupcije/
Zakon o sprečavanju korupcije*

UVOD

Sukobi različitih interesa sastavni su deo života u organizovanoj zajednici, te osnovano možemo tvrditi i da su neizostavni pratilac gotovo svake aktivnosti koja ima svoj cilj. Pri razmatranju fenomena sukoba interesa najčešće se i polazi od međusobnog odnosa privatnog i javnog interesa, u kojem potonji biva ugrožen i zanemaren na uštrb prethodnog. U osnovi se dakle, radi o potencijalnoj zloupotrebi javnih funkcija, odnosno postojanju opravdane bojazni da će privatni interes nosioca javne vlasti uticati na njegov rad u javnoj službi. Društvo svojim normama, bez obzira na njihovu pravnu kvalifikaciju i snagu, određuje koje su to situacije i okolnosti koje narušavaju princip nepristranosti, a koji smatramo fundamentalnim uslovom za poverenja građana u institucije vlasti, bez čega ne može ni postojati „funktionalni demokratski poredak“ (Stevanović, 2019: 308)

Dosadašnje iskustvo je pokazalo da je postojanje i snažan uticaj privatnih interesa predstavnika javne vlasti, često dijametralno suprotnih onim koje društveni konsenzus određuje kao opšti, istorijska konstanta političkog života od nastanka moderne države. Pravna istorija beleži propise poput *Lex Sillia*, *Lex Calpurnia*, *Lex Acilia*, *Lex Tullia*, koji su između ostalog, regulisali zloupotrebe od strane nosilaca javne vlasti (Vuković, 2003: 8), što ukazuje na činjenicu da su različite forme zloupotreba javne vlasti bile prisutne kroz celu pisanu istoriju društva i čovečanstva, a naročito na svest o posledicama postojanja sukoba javnih i privatnih interesa, koja je prisutna još od antičkih vremena. Ta svest oblikovana je različitim društvenim, političkim, kulturološkim i ekonomskim okolnostima, uz nemerljiv doprinos filozofske misli mnogobrojnih autora, naročito onih koji su stvarali u periodu formiranja prvih građanskih društava. Na taj način stvarana je svojevrsna pravna kultura koja ima svoj odraz u (ne)postojanju određenih propisa, kvalitetu postojećih propisa, te obimu njihove primene. U osnovi, pravo oblikuje i usmerava sve društvene tokove, a u moderno vreme ono tu svoju funkciju ostvaruje kroz pravne propise iz čega proizlazi da je pitanje sukoba interesa neraskidivo povezano sa odnosom vlasti prema pravnom propisu.

U opštem, medijskom, ali i akademskom diskursu, pojam sukoba interesa se često pored poistovećivanja sa korupcijom, pogrešno izjednačava i meša sa pojavama poput kumuliranja više javnih funkcija i dužnosti, istovremenog obavljanja političkih i državnih funkcija, neprijavlivanja imovine od strane javnih funkcionera, primanja poklona, pantoflaže, nepotizma, kronizma i tome slično. Navedene pojave su nedvosmisleno inherentne pojmu o kojem govorimo uz opasku da ne odražavaju njegovu suštinu u punom obimu te se ipak ne mogu dovesti u sinonimski odnos.